

ПРАВНИ СТАВ УСВОЈЕН У ПОСТУПКУ РЕШАВАЊА СПОРНОГ ПРАВНОГ ПИТАЊА

- Тужба за утврђење -

1 - Није дозвољена тужба за утврђење, којом потрошач (купац) у спору против испоручиоца (продавца) електричне енергије, захтева да се утврди да испоручилац нема право да од потрошача наплати одређени новчани износ по испостављеном рачуну за тачно одређени период због застарелости потраживања и да нема право да тужиоцу као регистрованом потрошачу обустави испоруку електричне енергије;

2 - У поступку који се води пред судом ради наплате новчаног потраживања за испоручену електричну енергију по тужби испоручиоца (продавца) дужник се од неоснованог захтева може бранити истицањем материјално-правних приговора, а не тужбом за утврђење непостојања дуга (потпуно или делимично) услед застарелости потраживања.

3 - Право потрошача (купца) на подношење приговора испоручиоцу у случају обуставе испоруке електричне енергије због неизмирених обавеза из уговора о продаји не искључује надлежност суда да суди у спору по тужби потрошача (купца) за извршење уговора и наставак испоруке електричне енергије.

О б р а з л о ж е њ е

Основни суд у Крагујевцу покренуо је поступак пред Врховним касационим судом, ради решавања спорног правног питања на основу члана 176 - 180. ЗПП.

Према наводима из захтева пред првостепеним судом, има велики број предмета у спору физичких лица против Привредног друштва за дистрибуцију електричне енергије, по основу испостављених рачуна за утрошену електричну енергију који нису плаћени.

Тужбе поднете суду (у којима је као правни основ означено: утврђење) заснивају се на истом чињеничном основу: да је тужени испоставио рачун за одређени период на износ означен у рачуну са роком доспећа у којем износу је садржан део дуга за утрошену а неплаћену електричну енергију и за временски период у погледу којег је наступила застарелост потраживања по овом основу.

Полазећи од ових чињеница, те чињенице да им тужени ставља у изглед да ће у случају неплаћања бити обустављена испорука подносе утврђујућу тужбу са захтевом: да се утврди да тужени по испостављеном рачуну нема право да наплати износ (означен у рачуну), већ износ (који се означава), а који по схватању тужиоца није застарео.

Тужени у одговору на тужбу је у свим предметима истицао приговор о недопуштеном тужбе за утврђење, јер се истакнутим захтевом тражи утврђење чињеница, предлажући да се тужбе одбаце као недопуштене.

У већини предмета тужени је устао са противтужбом (осуда на чинидбу) са захтевом да му тужени као купац исплати дуг у одређеном износу (означеном у рачуну) са законском затезном каматом од дана доспелости.

Из свега изложеног произилази и спорно правно питање:

- Да ли је дозвољена тужба за утврђење са оваквим захтевом?

Врховни касациони суд сматра да се ради о спорном правном питању од прејудицијелног значаја за одлучивање о предмету поступка у већем броју предмета, што оправдава захтев за његово разматрање и заузимање правног става у смислу одредби члана 176 – 180. ЗПП.

Тужба за утврђење као институт процесног права била је законом одређена, могло би се рећи на истоветан начин, независно од каснијих измена закона.

Закон о парничном поступку ("Службени гласник РС", бр. 125/04 и 111/09) у члану 188. за ову врсту тужбе прописује да: тужилац може у тужби тражити да суд само утврди постојање, односно непостојање неког права или правног односа или истинитост, односно неистинитост неке исправе (став 1); оваква тужба може се подићи када је то посебним прописима предвиђено, кад тужилац има правни интерес да суд утврди постојање, односно непостојање неког спорног права или правног односа, пре доспелости захтева за чинидбу из истог односа или истинитост, односно неистинитост неке исправе, или кад тужилац има неки други правни интерес (став 2).

У правној науци постоји општа сагласност да се овом тужбом захтева утврђење (декларација) једног правног односа или права, постојећег или непостојећег (због чега се дела на позитивне или негативне тужбе за утврђење) или истинитост, или пак неистинитост неке исправе. Пресуда донета по оваквој тужби није подобна за принудно извршење. Процесна претпоставка о којој суд води рачуна по службеној дужности у току целог поступка је постојање правног интереса

или неког другог правног интереса за подношење ове врсте тужби пре доспелости захтева за чинидбу из истог односа. Када је у питању тужба за утврђење о истинитости или неистинитости неке исправе, захтев је ограничен на утврђење да ли исправа потиче или не потиче од онога који је у исправи означен као њен издавалац. Правна заштита која се пружа у овој ситуацији тиче се аутентичности потписа и издаваоца, а не њене садржине. Утврђивање истинитости садржине неке исправе може да буде предмет доказног поступка, а не тужбе за утврђење. Тужбом за утврђење не може се захтевати утврђење постојања неких чињеница или неког чињеничног скупа. Не може се захтевати ни утврђење постојања правних чињеница, јер су ове чињенице елемент неког правног односа или права.

У споровима заснованим на истом чињеничном и правном основу Врховни суд Србије је заузео јасан правни став по којем тужба са оваквим захтевом није дозвољена (одлука ВСС Рев 5065/01).

Полазећи од функционалне повезаности материјалног и процесног права, у одговору на спорно питање мора се поћи од законског оквира којим су уређени односи између привредног друштва за дистрибуцију електричне енергије и крајњег потрошача (купца).

На ове односе првенствено се односе одредбе Закона о енергетици ("Службени гласник РС", бр. 84/2004), Уредба о испоруци електричне енергије ("Службени гласник РС", бр. 107/2005 – која је и даље на правној снази) и сада важећи Закон о енергетици ("Службени гласник РС", бр. 57/2011), а супсидијарно одредбе Закона о облигационим односима.

Јавно предузеће које испоручује електричну енергију са крајњим корисником као потрошачем (купцем) ступа у одређени грађанско-правни (облигациони) однос. Међутим, воља уговорних страна у заснивању грађанско-правног односа је знатно ограничена. Ограничена је законом и прописом донетим ради извршавања закона, тако да не постоји потпуна аутономија воље уговарача да потпуно слободно уреде уговорни однос. Стога се у заснивању облигационог односа и остваривању права и обавеза из односа, који настаје закључењем уговора о продаји електричне енергије, поред одредби Закона о облигационим односима као општег прописа који се односи на све врсте уговора, морају имати у виду и одредбе посебног (специјалног) закона и подзаконских прописа којим се ближе (кроз обавезујуће норме) уређује садржина овог односа. Закон о енергетици (члан 147.) овлашћује снабдевача да купцу обустави испоруку због неизвршених обавеза из уговора о продаји под условима прописаним у овом члану, с тим што обуставом испоруке не престаје уговор о продаји (став 2.). У случају обуставе испоруке или искључења купаца има право приговора (члан 155. Закона). Тиме је прописан правни пут заштите купаца услед обуставе испоруке кроз правила управног поступка.

Прописани пут правне заштите не искључује надлежност суда да суди у спору по тужби за извршење обавезе из уговора о продаји електричне енергије. Закључењем уговора стране ступају у облигациони однос и дужне су да се придржавају основних начела на којима почива сваки

облигациони однос: начела савесности и поштења у заснивању и остваривању права и обавеза из тог односа (чл. 12. ЗОО); забране вршења права из облигационог односа противно циљу због кога је оно законом установљено или признато (чл. 13. ЗОО) и дужности да своју обавезу изврше уз одговорност за њено испуњење (чл. 17. ЗОО).

Странке су закључиле уговор на неодређено време, са узастопним испорукама (члан 518. став 1. ЗОО). Сагласно закону купац је дужан исплатити цену за сваку испоруку. Свака од ових обавеза је потпуно самостална и као таква подобна за судску заштиту. Неспорно је да је испорука извршена, роба преузета, потрошена, цена обрачуната, једино што није и исплаћена.

Предмет спора по поднетим тужбама је дужничко-поверилачки однос настао у прошлости. Дужник не спори дуг. Дуг постоји и у моменту подношења тужбе. Спорна је висина дуга.

У уговорима о продаји је предвиђено да продавац има обавезу да изврши исправку рачуна ако се утврди да је погрешно обрачуната вредност појединих обрачунских величина или да су подаци за обрачун погрешни, с друге стране купац има право приговора ако сматра да му је продавац неправилно обуставио испоруку електричне енергије и захтева исправку рачуна, ако се утврди да је погрешно обрачуната вредност појединих елемената или да су подаци за обрачун погрешни. Обзиром да се обрачун врши за сваки месец посебно рок за приговор је означен од стране испоручиоца и износи осам дана од уручења рачуна. У случају улагања приговора испоручилац би био дужан да потрошачу, сходно одредбама о заштити потрошача, без накнаде достави детаљну спецификацију рачуна.

Протеком рока за улагање приговора наступила је фикција тачности рачуна у погледу висине дуга (јер постоји претпоставка да се купац сагласио са испостављеним рачуном).

Постављеним захтевом се не тражи да се утврди да је исправа – рачун неистинита, већ да је неистинита садржина исправе. Садржина исправе не би могла да буде предмет захтева за утрђење, већ предмет доказног поступка у спору поводом остваривања одређеног субјективног права које се заснива на исправи или се исправом доказује (члан 230. став 3. ЗПП).

Обрачун испоручиоца за утрошену електричну енергију не утиче на настанак, промену или престанак права потрошача и корисника услуга. Стога и спор о тачности обрачуна не представља имовинско-правни спор из члана 1. ЗПП, због чега би тужба била дозвољена.

Застарелост као институт који води престанку облигације заснива се на протеклу времена. Међутим, протек времена представља чињеницу а не правни однос, стога се тужбом за

утврђење не може захтевати да се утврди да је наступила таква правна чињеница у правном односу између странака, јер су правне чињенице елеменат правног односа или одређеног права.

Обустава испоруке електричне енергије од стране испоручиоца, није условљена само неплаћањем обавезе за потрошену енергију. То је само један од разлога предвиђених законом, уредбом и закљученим уговором. Постоје и други разлози поближе означени у уредби и закљученом уговору. Утврђење да тужени нема право да купцу обустави испоруку због спорности око висине дуга, оправдано доводи у сумњу закључак о допуштености овакве тужбе за утврђење, јер се, с једне стране, овакав захтев заснива на претходно постављеном захтеву за утврђење чињеница (висине дуга и застарелости) које не могу да буду предмет тужбе за утврђење, а са друге стране, оваквим захтевом тужени се онемогућава да врши послове који су му законом поверени, а на обуставу испоруке је овлашћен и закљученим уговором са потрошачем.

Правни основ за овакав захтев не произилази ни из одредаба Закона о заштити потрошача ("Службени гласник РС", бр. 73/2010) које се односе на пружање услуга од општег економског интереса. У смислу члана 86. став 3. овог закона, трговац не може искључити потрошача са дистрибутивне мреже и ускратити пружање услуге од општег економског интереса под условом да је потрошач оспорио постојање или висину обавезе, наставио да ушлађује рачуне за пружене услуге, осим ако посебним законом није другачије прописано. Овлашћење за обуставу испоруке електричне енергије садржано је у посебном закону, уредби донетој у циљу спровођењу тог закона и уговору који су уговорне стране закључиле, а потрошач није користио право приговора на достављени обрачун, нити је делимично намирио рачун и о томе пружио доказе, нити доказе да је наставио са уплаћивањем достављених рачуна.

У поступку који се води пред надлежним судом ради наплате новчаног потраживања за испоручену електричну енергију по захтеву испоручиоца (продавца) према потрошачу (купцу) независно од тога да ли је овај поступак покренут посебном тужбом (противтужбом) или се поступак води након улагања приговора извршног дужника против решења о извршењу на основу веродостојне исправе, дужник се од неоснованог захтева може бранити истицањем материјално-правних приговора, а не тужбом за утврђење непостојања дуга (потпуно или делимично). Тужба за утврђење поднета од стране потрошача у таквој правној ситуацији била би недопуштена, независно од чињенице када је поднета.

Поверилац у обавезном односу је овлашћен да од дужника захтева испуњење обавезе, а дужник је дужан испунити је савесно у свему како она гласи (члан 262. став 1. ЗОО).

Обуставом испоруке електричне енергије, уговор о продаји не престаје. Купац као страна у уговору има право да пред надлежним судом тужбом покрене парницу са захтевом за извршење уговора – наставак испоруке електричне енергије, као имовинским захтевом из одређеног грађанско-правног односа (члан 1. ЗПП).

У том поступку би се расправљало да ли је из оправданих разлога дошло до обуставе испоруке електричне енергије, применом правила о истовременом испуњењу у разрешењу спорног односа (члан 122. ЗОО).

Уколико се утврди да је до обуставе испоруке електричне енергије дошло супротно Закону о енергетици, условима о испоруци електричне енергије и супротно уговору о испоруци (продаји електричне енергије), раније стање би се успоставило на трошак испоручиоца (продавца). У супротном ако је до обуставе испоруке дошло на основу овлашћења из означених прописа и уговора о испоруци (продаји) електричне енергије, раније стање би се успоставило на терет потрошача, под условом да истовремено изврши обавезе или отклони недостатке због којих је дошло до обуставе електричне енергије.

Обуставом испоруке електричне енергије истовремено је доспео и захтев за чинидбу из закљученог уговора о испоруци. Заштиту права на испоруку електричне енергије потрошач може остварити тужбом за чинидбу, услед чега би била недопуштена тужба потрошача за утврђење да тужени као испоручилац нема право да му обустави испоруку електричне енергије.

Са изложених разлога усвојен је овај правни став.

(Правни став Грађанског одељења Врховног касационог суда Србије, утврђен на седници 21.05.2012. године, верификован потписима судија 26.06.2012.године).